

NOTISER

Lena Palmqvist: *Landsbygdens folkliga byggnadsskick*. Studier till kulturmiljöprogram för Sverige. Riksantikvarieämbetet, Stockholm 1998. 101 s., ill. ISBN 91-7209-120-7.

Landsbygdens folkliga byggnadsskick är tänkt att utgöra en enkel och grundläggande kunskapsöversikt. I det stora hela är detta en ambition som lyckas, även om det är ett problem att författaren försöker spänna över inte bara själva byggnadsskicket utan också såväl forskningshistorik som nuvarande forskningsläge. Det blir lite väl många trådar för bokens knappa hundra sidor och det blir svårt att för sitt inre föreställa sig en given läsargrupp för boken som helhet. De delar som behandlar landsbygdens byggnadsskick utgör en utmärkt introduktion, framför allt för läsare som inte tidigare haft beröring med fältet men som snabbt vill skaffa sig en grund att stå på. Däremot verkar de delar som behandlar forskningshistorik och forskningsläge vara skrivna i första hand för kåren av byggnadsantikvarier runt om på landets museer, alltså personer med en gedigen förståelse. Här blir bokens stora poäng att relativisera innebörden i begrepp som "kulturhistoriskt värdefull" och andra liknande svepande formuleringar. Palmqvist gör här en utmärkt insats för att lyfta fram betydelsen av den äldre byggnadshistoriska forskningen. Inte minst är det en bra poäng att framhålla de numera nästan glömda influenserna från Sigurd Erixons typologiseringar av hus och gårdar. Även om såväl kunskapsmål som resultat har kritiserats på ganska bred front, lever själva kategoriseringarna kvar också när Palmqvist redovisar landsbygdensbebyggelsen. Därmed blir en av den museala byggnads- och bebyggelseforskningens svaga punkter tydlig, nämligen den styvmoderliga behandlingen av 1900-talets, och framför allt efterkrigstidens, bebyggelse. Detta blir slående i hennes genomgång av länsmuseernas sätt att behandla bebyggelsen i de stora inventeringar som gjordes från slutet av 1960-talet och framåt. Här finns en stark fokusering på den förindustriella bebyggelsen, vilket naturligtvis får

konsekvenser när inventeringarna också läggs till grund för museernas aktiva bevarandearbete.

Byggnads- och bebyggelseforskning är ett sant tvärvetenskapligt fält och även om framställningen har en tonvikt på det etnologiska perspektivet, ger boken en bra överblick över områdets bredd. En av bokens stora förtjänster är att den diskuterar hur bevarandearbetet bedrivits vid landets museer. Här finns en översiktlig redovisning för övergången från en fokusering på enskilda byggnader och monument till ett intresse för bebyggelsemiljöer och kulturlandskap. Denna förändring sammanföll och var delvis ett resultat av kulturmiljövårdens regionalisering. Inte minst drevs denna utveckling på av företrädare för län som saknade de mer traditionella och givna monumenten och där intresset istället fokuserades på den mindre anslående allmogebebyggelsen. Detta, tillsammans med ett allmänt ökat intresse för ekologi, omvandlade stora delar av den byggnadsantikvariska verksamheten i riktning mot vård av kulturlandskap. Samtidigt är merparten av de direkta kontakterna med allmänheten fortfarande knutna till de enskilda byggnaderna. På så sätt återspeglar bokens bredd också bredden i den praktiska verksamheten.

Kjell Hansen, Uppsala

Olle Andersson: *Den sista rajden. Samer berättar om livet förr*. Jamtli förlag, Östersund 2000. 109 s., ill. ISBN 91-7948-162-0.

I boken *Den sista rajden* presenterar Olle Andersson ett urval intervjuer med äldre samer från Jämtland och Härjedalen. Intervjuerna är ett resultat av ett omfattande dokumentationsarbete som 1979 inleddes vid Jämtlands läns museum. Under 1980-talet intervjuade en samisk dokumentationsgrupp äldre samer från alla samebyar i Jämtlands län, som själva hade upplevt livet som rennomader. Ett stort antal minnen och skildringar från denna svunna tid samlades in och dokumenterades för eftervärlden. I boken presenteras nu en del av dessa berättelser för en vidare läsekrets.

Andersson genomför ingen analys av materialet, utan låter detta och därigenom samerna själva tala. Och det är just det som är bokens stora förtjänst. Oftast har samernas samhälle beskrivits av utomstående. Här ges läsaren istället en glimt av den samiska vardagen sedd ur samisk synvinkel och får därmed ta del av berättarens tolkning av den egna verkligheten. Ämnena är lika skiftande som livet självt. Det berättas bland annat om hur det var att föda barn mitt under pågående flyttning och om hur det var att bo i en tältkåta på vintern. Skohöets överlägsenhet framför strumpornas tas upp liksom vikten av att aldrig använda yxa vid slakt av ren. Detaljrikedomen är stor och ger en inblick i många olika delar av den samiska kulturen.

Även om varje berättelse i sig inte är lång ger de olika skildringarna sammantaget en god bild av livets sorg- och glädjeämnen så som de gestaltade sig för rennomaderna i Jämtlands län i början av 1900-talet.

Andrea Amft, Umeå

Friluftshistoria. Från "hårdande friluftsliv" till ekoturism och miljöpedagogik. Klas Sandell och Sverker Sörlin (red.), Carlsons, Stockholm 2000. 285 s., ill. ISBN 91-7203-881-0. – *Efter arbetet. Studier av svensk fritid.* Peder Aléx & Jonny Hjelm (red.), Studentlitteratur, Lund 2000. 177 s. ISBN 91-44-01557-7. – *Fritidskulturer.* Leif Berggren (red.), Studentlitteratur, Lund 2000. 416 s. ISBN 91-44-01112-1.

Fritidens betydelse har ökat successivt under 1900-talet och i vår tid kommit att forma såväl särskilda yrkesområden som att bli ett fält för meningsskapande och kulturella relationer. Boken *Friluftshistoria* är en intressant och välskriven idéhistorisk exposé över hur den svenska naturen använts som fostrare och främjare, från de första upptäckterna av friluftslivet i form av alpinism och bergsvandringar, över folkhemmets demokratisering av fritiden till vår tids bruk av friluftslivet för kulturell identitetsformering, ekoturism och äventyrssport.

I boken *Fritidskulturer* analyserar femton forskare från framför allt ungdomsforskningens område, hur ungas fritid gestaltat sig och utvecklats utifrån en rad olika aspekter såsom klass, kön, etnicitet, rasism och rättvisa, men också med perspektiv på modernitetens syn på vuxenblivande, idrott, ledarskap och på olika

ungdomskulturers stilar. Den här boken är liksom antologin *Efter arbetet*, främst skriven i utbildningssyfte och svarar på en del av alla de frågor som ställts i takt med att vi fått längre semester och mer fri tid för personlig utveckling. Sistnämnda är möjligen väl bred i sin ambition att täcka allt ifrån älgjakt, fotboll och Spanienfrivilliga till musik, sexualitet och husmoderssemester. Tillsammans utgör dock de här tre böckerna ett välkommet tillskott till kunskapen om fritiden som social och kulturell företeelse.

Birgitta Svensson, Lund

Gunnar Hallingberg: *Tidens tusende tungor. Radion i Sverige från 50-tal till 90-tal.* Atlantis, Stockholm, 2000. 520 s., ill. ISBN 91-7486-522-6.

Litteraturvetaren Gunnar Hallingbergs *Tidens tusende tungor* utgör uppföljaren till hans *Stockholm-Motala* (1999). Tre fjärdedelar av boken ägnas en kronologisk och brett berättad historia. Ett omfattande avsnitt behandlar sedan programgenrer och kulturområden. Ett kort avslutande kapitel utgör ett slags sammanfattning av båda böckerna samt en kortfattad orientering i forskning som inspirerat författaren.

Boken beskriver, med tyngdpunkten lagd på 1960- och 70-talen, i första hand Sveriges Radio under rundradioepoken. Under i stort sett hela perioden härskade riksradiotanken. Radion förvaldade arvet från folkrorelsekulturen och tillförde det en god portion traditionell högkultur. Radion verkade i folkuppfostrans, folkbildningens och den goda smakens tjänst. Denna "Sveriges moraliska radio" mötte så småningom motstånd, dels utifrån genom bland annat just en folkrorelse (pingstkyrkans IBRA Radio) och radiopirater (som "tvingar" fram Melodiradion och P3), dels inifrån där kraven på integritet och professionalism ökade på bekostnad av engagemang och kontakter med "den stora folkrorelseverkstaden". Alltmer kom det istället att handla om konkurrens och lyssnarsiffror. Flödesradion vann terräng och 1993 ändas åtminstone symboliskt rundradioepoken när den ersätts av en fri radio.

Hallingberg, på 70-talet ledamot av Sveriges Radios styrelse och ordförande i Kyrkans Medicinstitut, har mycket goda insideskunkaper som han med stor berättarglädje delar med sig av. Dokumentationen är också i övrigt omfattande i detta digra verk, och Hallingberg levererar många tolkningar som har sitt eget värde.